

KORISTI ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE ZA STANOVNIKE EUROPSKE UNIJE I ODABRANIH MEDITERANSKIH ZEMALJA

Jana KATUNAR

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Ivana Filipovića 4, Rijeka, Hrvatska
jana.katunar@efri.uniri.hr

Sažetak

Proizvodnja i sigurnost hrane strateško je pitanje svake države. Sve države članice Europske unije dio su Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) s ciljem održivog upravljanja prirodnim resursima, osiguravanja stanovnicima stabilne opskrbe hranom po prihvatljivim cijenama, a poljoprivrednicima osiguravanja prihoda i razvoja ruralnih područja. ZPP nije kreirana samo za poljoprivrednike, već za sve stanovnike Europske unije. Od svog osnutka 1962. godine pa do danas ZPP je prošao šest velikih reformi s ciljem prilagodbe novim izazovima s kojima se Europska unija suočava. Dok je reforma iz 2013. godine, koja se odnosila na razdoblje 2014. – 2020., bila usmjerena na sveobuhvatniji i integriraniji pristup, reforma kojom je utvrđen ZPP za razdoblje 2023. – 2027. usmjerena je boljem položaju poljoprivrednika u prehrambenom lancu, povećanju konkurentnosti i pravednom dohotku, zaštiti okoliša i klimatskim promjenama, razvoju ruralnih područja, kvaliteti hrane te poticanju znanja i inovacija. Razvoj ruralnih područja, kao jedan od ciljeva ZPP-a, važan je za Istočnu Hrvatsku zbog izazova s kojima se susreće u kontekstu potrebe za tehnološkim inovacijama i razvojem, povećanjem dohotka i pregovaračkim pozicijama poljoprivrednika, povećanjem konkurentnosti poljoprivrednika. S obzirom na to da su učinci reforme ZPP-a vidljivi tek nakon nekoliko godina, u ovom radu želi se istražiti i analizirati mišljenje stanovnika Republike Hrvatske i odabranih država članica EU-a o koristima ZPP-a za poljoprivrednike i za stanovnike. Istraživanje je provedeno na temelju podataka specijalnog Eurobarometra SP520 (European Data, 2023) i Eurobarometra 97.1 (European Commission, 2023) na ukupnom uzorku od 26 511 ispitanika. U okviru istraživanja autorica se usredotočuje na mediteranske države zbog sličnih problema i interesa poljoprivrednika i stanovnika. U radu je, koristeći se modelom logističke regresije, napravljen model utjecaja ZPP-a na stanovnike i poljoprivrednike Republike Hrvatske i odabranih mediteranskih država. Rezultati provedene analize mogu poslužiti kao osnova za kvalitetnije donošenje javnih politika s ciljem revitalizacije i daljnjeg razvoja poljoprivrede Slavonije i Baranje, a što je pak i kroz odgovore hrvatskih ispitanika specijalnog Eurobarometra prepoznato kao osnova za kreiranje radnih mjesta i zaustavljanje iseljavanja.

Ključne riječi: Zajednička poljoprivredna politika, korist za stanovnika, razvoj ruralnih područja, logistička regresija

Ključna poruka rada: Povećanje konkurentnosti poljoprivrednika, pravednija raspodjela dohotka i primjena tehnoloških inovacija ključ su opstanka poljoprivrede. Programi ZPPa jedan su od najvažnijih alata za poticanje navedenoga, a korištenje ovisi o spremnosti korisnika za prihvatanje ZPPa.

1. Uvod

Poljoprivreda je jedna od najstarijih i osnovnih grana gospodarstva. Proizvodnja hrane strateški je cilj svake države kako bi se stanovništvu osigurala dovoljna količina kvalitetne hrane po pristupačnim cijenama. Republika Hrvatska se, u proizvodnji hrane, suočava s mnogim izazovima povezanim s depopulacijom ruralnih područja, iseljavanjem mladog stanovništva iz Hrvatske, starenjem stanovništva, nedostatkom radne snage, kontinuiranim povećanjem uvoza prehrambenih proizvoda, nekonkurentnim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, i slično. Premda Republika Hrvatska raspolaže s dovoljnom količinom obradive površine u odnosu na broj stanovnika te bi mogla biti samodostatna u proizvodnji prehrambenih proizvoda za zadovoljavanje potreba domaćeg stanovništva i turističke potrošnje, Hrvatska je samodostatna u tek malom postotku prehrambenih proizvoda dok se za većinu prehrambenih proizvoda oslanja na uvoz. Navedeno pokazuje da je poljoprivreda u Hrvatskoj nedovoljno razvijena, a što je vidljivo i iz izvješća Europske unije iz kojeg je vidljivo da je u posljednjih 15 godina volumen poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj pao za 17% (Eurostat, 2024). Nazadovanje domaće proizvodnje i oslanjanje na uvoz namirnica jednu je od svojih posljedica pokazalo u vrijeme pandemije COVID-19 virusa i s početkom rata u Ukrajini. Tada je zbog nedostatka određenih sirovina došlo do poremećaja na strani ponude i potražnje za prehrambenim proizvodima, a potom i do značajnih povećanja njihove cijene i do potrebe za državnim intervencijama.

Mišljenje stanovnika prema politikama koje utječu na ponudu poljoprivrednih proizvoda bitno je radi toga jer politike direktno utječu na cijene proizvoda, na održivost poljoprivrednih gospodarstava, a samim time i na dostupnost proizvoda. Cilj politika je da odgovaraju na specifične potrebe poljoprivrednika pojedine regije. Ukoliko stanovnici imaju povjerenje u politike koje se provode te vjeruju u njihovu uspješnu implementaciju, veća je vjerojatnost da su politike orijentirane prema rješavanju ključnih izazova s kojima se poljoprivrednici susreću te da će ciljevi politika biti ostvareni.

Potražnja za hranom ima nisku cjenovnu elastičnost (Andrejeva i sur., 2010) s obzirom da se radi o osnovnom proizvodu kojeg svi konzumiraju. Dakle, s porastom cijene hrane ne dolazi do značajnih promjena u količinama koje potrošači konzumiraju. Navedeno može varirati ovisno o vrstama hrane jer se kod luksuznijih prehrambenih proizvoda može očekivati nešto veća elastičnost. Također, u Republici Hrvatskoj ponuda hrane

je relativno neelastična s obzirom na strukturu proizvođača u kojoj se većinom radi o malim i srednjim poduzećima koji nemaju financijske niti organizacijske resurse da brzo reagiraju na porast cijena s povećanjem proizvodnje. Slična su očekivanja i kod promjene dohotka. Naime, niska je prihodovna elastičnost za osnovne prehrambene proizvode, što znači da povećanje dohotka ne utječe značajno na povećanje potražnje za osnovnim prehrambenim proizvodima, dok se viša elastičnost očekuje kod luksuznijih proizvoda (Femenia, 2019). Stanovnicima EU i Republike Hrvatske važna je stabilnost cijene hrane te će njihovo povjerenje u politike koje imaju ulogu osiguravanja stabilnosti tržišta prehrambenih proizvoda biti veće ukoliko smatraju da politike zbilja doprinose stabilnosti tržišta i cijena te da podržavaju domaću proizvodnju.

Republika Hrvatska je, zajedno s ostalih 26 zemalja članica Europske unije, od srpnja 2013. godine dio Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP). ZPP stvorena je 1962. godine s ciljem jačanja konkurentnosti, osiguravanja dovoljnih količina i poticanja kvalitetne proizvodnje poljoprivrednih proizvoda. Državne potpore poljoprivrednicima dio su mnogih znanstvenih istraživanja (Wolfram, 2013; Chen i sur., 2015). S obzirom na brojne kritike, vezane za složenu strukturu, visoke troškove, nedovoljno definirane ciljeve te lošu prilagođenost potrebama srednje i istočne Europe (Zawojaska, 2017) ZPP je od svog osnivanja doživjela nekoliko reformi s ciljem jačanja konkurentnosti i održivosti poljoprivrednog sektora. Reforme ZPP-a, kroz poticanje stabilnosti opskrbe i cijene hrane te povećanja kvalitete hrane, razvoj ruralnih područja, poticanje održive poljoprivrede te podrške malim proizvođačima, imaju značajan utjecaj na životni standard i kvalitetu života stanovnika Europske unije. Zbog navedenog, u ovom radu će se istražiti percepcija stanovnika Europske unije i odabranih mediteranskih zemalja o koristima Zajedničke poljoprivredne politike za proizvođače i stanovništvo. Navedeni rezultati pomoći će razumijevanju mišljenja stanovnika s ciljem uvođenja promjena koje mogu dovesti do jačeg razvoja ruralnih područja, povećanja broja proizvođača prehrambenih proizvoda te poboljšanja standarda proizvođača.

2. Pregled literature

Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) sastoji se od dva stupa. Prvi stup čine mjere izravnih potpora i tržišne mjere, dok drugi stup čine mjere ruralnog razvoja. Izravne potpore odnose se na izravna plaćanja poljoprivrednicima s ciljem osiguravanja stabilne opskrbe kvalitetne hrane po pristupačnim cijenama. Poljoprivrednici se suočavaju s prihodima nižim od prosjeka u usporedbi s ostalim djelatnostima, djeluju na nesigurnom tržištu, rade u ekstremnim vremenskim uvjetima te imaju, radi male prosječne veličine obiteljskog gospodarstva, slabu pregovaračku poziciju u odnosu na ostale dionike u prehrambenom lancu. Radi navedenog, za razdoblje 2021. – 2027. godine, izravna plaćanja čine 72% (cca 270 milijardu EUR) sredstava EU namijenjenih za ZPP (378,5 milijardi EUR).

Od svog osnivanja 1962. godine pa do danas Zajednička poljoprivredna politika prošla je kroz nekoliko reformi kako bi se prilagodila globalnim promjenama te potrebama poljoprivrednika i stanovništva. Proračun ZPP je brzo nakon osnivanja postao dominantan dio proračuna EU-a. Dok je 1985. godine iznosio oko 73% ukupnog proračun, trenutno iznosi 31% za razdoblje 2021. – 2027. godine (European Union, Common agricultural policy). Smanjenje udjela ZPP u ukupnom proračunu treba sagledati u kontekstu širenja nadležnosti EU na druge sektore, poput primjerice kohezijske politike te dodatno u kontekstu prioriteta određenog vremena, a ne smanjenja važnosti poljoprivredne politike kao strateškog prioriteta EU.

Prema istraživanju koje je proveo Lovec i suradnici (2024), ZPP je do kraja 1980-ih bila oblikovana isključivo temeljem poljoprivrednih interesa, dok su kasnije vanjski šokovi i utjecaj politike doveli do udaljavanja od primarnih ciljeva. Od 2010-ih, međutim, reforma je usporena (Daugbjerg i Swinbank, 2015), što je dovelo do rastućeg pritiska i društvenih očekivanja nepoljoprivrednih dionika da uvedu radikalnije reforme. ZPP je često i kritizirana od strane stanovništva da se dovoljno ne ulaže u rješavanje problema zaštite okoliša i problema povezanih s klimatskim promjenama (Pêr i sur., 2019) te je zadnja reforma, koja se odnosi na razdoblje 2023. – 2027. godine, usmjerena na 10 ciljeva: osiguravanje poštenog prihoda za poljoprivrednike; povećanje konkurentnosti; poboljšanje položaja poljoprivrednika u prehrambenom lancu; djelovanje u vezi s klimatskim promjenama; briga o okolišu; očuvanje krajobraza i biološke raznolikosti; podržavanje generacijske obnove; razvoj ruralnih područja; zaštita kvalitete i zdravstvene ispravnosti hrane te poticanje znanja i inovacija (European Commission, The common agricultural policy: 2023 – 2027). Premda je reforma najavljena kao pravednija, zelenija i fleksibilnija, odmah su se javile sumnje u mogućnost realizacije zelenije ZPP (Hart i sur., 2019; Rac i sur., 2020; Heyl, 2021). Autori često ističu da jačanje uloga država članica slabi zajedništvo koje je ključ sa uspješno provođenje politike koja jamči poboljšavanje ekoloških standarda. Roder i suradnici (2024) su u svom istraživanju analizirali postojeći potencijal za veće uključivanje ekoloških problema u fokus nove reforme ZPP-a. Prema njihovim zaključcima temeljenim na analizi pravnih dokumenata EU, članice EU imaju veću fleksibilnost za prilagodbu instrumenata ZPP-a svojim vlastitim potrebama i prioritetima. Međutim, rad također naglašava da nedostaju jasne smjernice. Premda je povećan proračun namijenjen instrumentima zaštite okoliša, osmišljavanje i sudjelovanje u eko programima bit će čimbenik koji će odrediti je li nova reforma dovela do veće ekološke učinkovitosti. Premda se mnoga istraživanja bave ispitivanjem realnih mogućnosti provođenja najavljenih reformi uzimajući u obzir političke čimbenike i vanjske šokove na kreiranje ZPP, u ovom radu istražiti će se percepcija stanovnika EU o korisnostima koje ZPP ima za stanovništvo EU, a ne samo za poljoprivrednike.

Zajednička poljoprivredna politika značajno se mijenja i prilagođava od uspostave pa do danas. Nova reforma za razdoblje 2023. – 2027. godine daje veću fleksibilnost državama članicama kako bi kroz mjere ZPP-a zadovoljile vlastite specifične potrebe. Također je naglasak na pravednijoj raspodjeli sredstava uz definiranje malih poljoprivrednih gospodarstava i mladih poljoprivrednika kao prioritete. Nova reforma daje snažniji

doprinos ostvarivanju ciljeva Europskog zelenog plana kroz niz mjera koje imaju cilj olakšati tranzicije prema održivoj poljoprivredi. Sve države članice moraju pokazati veću ambiciju u pogledu mjera za zaštitu okoliša i klimatskih mjera te je iznad 25% proračuna za izravna plaćanja povezan s prihvatljivim poljoprivrednim praksama kao što su organska poljoprivreda i poboljšanje dobrobiti životinja. Nova reforma značajna sredstva usmjerava prema ruralnom razvoju i zelenijim praksama poljoprivrednika.

Postoje mnoga istraživanja koja ispituju utjecaj ZPP-a na poslovanje poljoprivrednika te ispitivanjem stavova poljoprivrednika o mjerama ZPP-a. Rezultati tih istraživanja bitni su radi prilagodbe mjera ZPP-a poljoprivrednicima i njihovim specifičnim potrebama. Međutim, mali je broj istraživanja koja ispituju stav građana o politikama Europske unije (Clifton i Diaz-Fuentes, 2010; Salazar-Ordóñez i sur., 2013) i mjerama ZPP-a i utjecaju ZPP-a na kvalitetu života građana (Hall i sur., 2004; Ricart i sur., 2019; Rodríguez i Camacho, 2023; Mata, 2024). Naime, ZPP je namijenjena poljoprivrednicima te su istraživanja zanemarivala stavove i drugih građana s obzirom da oni nisu direktni korisnici mjera ZPP. S obzirom da je cilj mjera ZPP osiguravanje kvalitetne hrane po pristupačnim cijenama za sve građane EU, jasna je uloga ZPP-a za građane. Građani često imaju bolji uvid u stvarne posljedice politika nego što je to vidljivo iz administrativne perspektive. Mjere ZPP-a moraju biti prilagođene specifičnostima svake države članice, te mišljenje građana može pomoći u oblikovanju mjera te ih učiniti učinkovitijima. Pozitivna percepcija građana može olakšati uvođenje daljnjih promjena i reformi ZPP-a (Haverland i sur., 2018). U svom istraživanju Rodríguez i Camacho (2023) su došli do zaključka da stanovnici ruralnih područja više percipiraju važnost ZPP-a te da se važnost razlikuje u zemljama EU.

Prema pregledu literature, dosadašnja istraživanja nisu ispitivala socio-demografske čimbenike koji utječu na mišljenje građana o korisnosti ZPP-a za sve građane EU, a ne samo poljoprivrednike, što će biti dio istraživanja obuhvaćenog ovim radom.

3. Upitnik i metodologija

Istraživanje je provedeno na temelju podataka specijalnog Eurobarometra SP520 (engl. *Special Eurobarometer SP520*) (European Data, 2023) i Eurobarometra 97.1 (engl. *Eurobarometer 97.1*) (European Commission, 2023) na ukupnom pročišćenom uzorku od 23 736 ispitanika koji si anketu ispunjavali u razdoblju od 21. veljače do 22. ožujka 2022. godine. Podaci su obrađeni korištenjem programa IBM SPSS Statistics 20.

Za potrebe analize korišten je model binarne logističke regresije koji sadrži binarnu zavisnu varijablu stava ispitanika o korisnosti ZPP-a:

$$\text{logit} = L_i = B_0 + B_1X_1 + \dots + B_KX_K.$$

Zavisna varijabla konstruiranog modela binarne logističke regresije stav je prema izjavi „ZPP koristi svim europskim građanima“, gdje je odgovor „Ne, ...“ kodiran kao vrijednost

0, a odgovor „Da, ...“ poprimio vrijednost 1 (Tablica 1). Niz nezavisnih varijabli obuhvaća socio-demografska obilježja ispitanika ($N = 23\,736$) te njihove stavove o važnosti poljoprivrede, prioritetima i djelovanju ZPP-a, budžetu EU-a za ZPP i plaćanjima poljoprivrednicima, odgovornostima poljoprivrednika te sigurnosnim rizicima za hranu. Način kodiranja nezavisnih kategoričkih varijabli modela prikazan je u Tablica A1 (u prilogu), a posljednja kategorija u nezavisnim kategoričkim varijablama postavljena je referentnom.

Tablica 1. Kodiranje zavisne varijable

Izvorna vrijednost	Interna vrijednost
NE, ZPP ne koristi svim građanima EU	0
DA, ZPP koristi svim građanima EU	1

4. Rezultati istraživanja

U radu je prvo analizirano mišljenje građana o korisnosti ZPP za sve građane EU, ovisno o socio-demografskim karakteristikama. Osim socio-demografskih karakteristika, mišljenje građana ispitano je i ovisno o drugim stavovima i demografskim obilježjima ispitanika, kao npr. politička opredijeljenost ispitanika, zanimanje ispitanika, upoznatost s mjerama ZPP-a, stavovi ispitanika o klimatskim promjenama, itd. Nakon interpretacije rezultata istraživanja na razini EU-a, izdvojene su Mediteranske države kako bi se ispitala mišljenja građana u odabranim državama te uočile razlike. Rezultati provedenog istraživanja bitni su radi razumijevanja mišljenja građana o važnosti ZPP-a u državama koje imaju slične potrebe i prioritete vezane za poljoprivrednu politiku kao i Republika Hrvatska. Istraživanjem je obuhvaćeno stanovništvo iznad 15 godina starosti u svih 27 zemalja članica EU-a.

Hi-kvadrant test prikazan je u prilogu (Tablici A2) pokazuje statističku signifikantnost konstruiranog binarnog logističkog modela ($\chi^2(76) = 3096,339$, $p = 0,000$). Nagelkerke R^2 pokazuje umjerenu prilagođenost podataka modelu modela ($R^2 = 0,209$), a dodatnu potvrdu prilagođenosti podataka modelu daje i nesignifikantan rezultat Hosmer-Lemeshow testa ($p = 0,100$) (Tablica 2, Tablica 3 i Tablica A3 (u prilogu)).

Tablica 2. Opis modela

Korak	-2 Log vjerojatnost	Cox i Snell R kvadrat	Nagelkerke R kvadrat
1	17726,650a	0,122	0,209

a. Procjena prekinuta u iteraciji broj 5 jer su se procjene parametara promijenile za manje od 0,001.

Izvor: izrada autora

Tablica 3. Hosmer–Lemeshow test

Korak	hi-kvadrat	stupnjevi slobode	signifikantnost
1	13,350	8	0,100

Izvor: izrada autora

Ukupna točnost klasifikacije modela je 85,4%, odnosno, u analiziranom uzorku 85,4% predviđanja o stavovima korisnosti ZPP-a prema svim europskim građanima su točna (Tablica 4.).

Tablica 4. Klasifikacijska tablica specifičnosti i senzitivnosti

Promatrano			Predviđeno		
			ZPP KORISTI SVIM GRAĐANIMA EU		%
			NE	DA	
Korak 1	ZPP KORISTI SVIM GRAĐANIMA EU	NE	705	3078	18,6
		DA	379	19574	98,1
	Ukupni postotak				85,4

a. Vrijednost reza je 0,500

Izvor: izrada autora

Rezultati konstruiranog binarnog logističkog modela dani su Tablicom 5. Pri interpretaciji rezultata modela koristit će se vrijednosti omjera (Exp(B)) pri čemu vrijedi:

$$\text{odds} = p1/1-p1 = p1/p2,$$

gdje je $p1$ vjerojatnost ishoda 1, a $1 - p1 = p2$ je vjerojatnost ishoda 2.

Rezultati provedene analize prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Varijable u jednadžbi

	procjena koef. (B)	st. pogreška	Waldov test	st. slobode	p-vrij.	procjena omjera izgleda - exp (B)	procjena 95% pouzdanog int. za exp (B)	
							niža	viša
Dobna skupina			26,123	5	0,000			
15 – 24	0,044	0,082	0,289	1	0,591	1,045	0,890	1,226
25 – 34	-0,058	0,078	0,558	1	0,455	0,943	0,809	1,100
35 – 44	-0,150	0,074	4,148	1	0,042**	0,861	0,745	0,994
45 – 54	-0,279	0,070	15,727	1	0,000***	0,756	0,659	0,868
55 – 64	-0,224	0,064	12,265	1	0,000***	0,799	0,705	0,906
Rod			3,187	2	0,203			
Muški	0,177	0,595	0,088	1	0,766	1,194	0,372	3,832
Ženski	0,247	0,595	0,173	1	0,678	1,281	0,399	4,111

	procjena koef. (B)	st. pogreška	Waldov test	st. slobode	p-vrij.	procjena omjera izgleda - exp (B)	procjena 95% pouzdanog int. za exp (B)	
							niža	viša
Politička orijentacija			9,699	3	0,021			
Lijevo	0,015	0,076	0,038	1	0,846	1,015	0,875	1,177
Centar	0,100	0,073	1,871	1	0,171	1,105	0,958	1,275
Desno	0,168	0,078	4,681	1	0,030**	1,183	1,016	1,378
Zanimanje			12,717	2	0,002			
Samozaposlen	0,078	0,083	0,889	1	0,346	1,082	0,919	1,273
Zaposlen	0,184	0,052	12,304	1	0,000***	1,202	1,085	1,332
Vrsta zajednice			10,315	2	0,006			
Ruralno područje / Selo	-0,143	0,050	8,080	1	0,004***	0,867	0,786	0,957
Mali / Srednji grad	-0,137	0,049	7,981	1	0,005***	0,872	0,793	0,959
Značaj poljoprivrednih / ruralnih područja za EU			481,139	2	0,000			
Nisu bitna za EU	-0,792	0,450	3,095	1	0,079*	0,453	0,188	1,095
Bitna su za EU	0,925	0,444	4,334	1	0,037**	2,522	1,056	6,024
ZPP – ispitanik je čuo za potpore poljoprivrednicima			40,900	3	0,000			
Da, i upoznat sam s detaljima	0,963	0,451	4,560	1	0,033**	2,620	1,082	6,343
Da, ali nisam upoznat s detaljima	0,851	0,447	3,619	1	0,057*	2,341	0,975	5,623
Ne, nikada nisam čuo/ čitao o ZPP	0,582	0,448	1,688	1	0,194	1,789	0,744	4,305
ZPP potpora dohotku poljoprivrednika			190,256	2	0,000			
Preniska	0,539	0,080	46,035	1	0,000***	1,715	1,468	2,004
Dostatna	0,884	0,069	165,467	1	0,000***	2,422	2,116	2,771
EU proračun za poljoprivredu - preferencije			79,142	3	0,000			
Potrebno je povećati	0,278	0,169	2,686	1	0,101	1,320	0,947	1,840
Potrebno je smanjiti	-0,285	0,174	2,688	1	0,101	0,752	0,534	1,057
Nije potrebna promjena	0,250	0,170	2,170	1	0,141	1,284	0,921	1,791
Plaćanje poljoprivrednicima za prakse ozelenjivanja			225,115	4	0,000			
Za	0,983	0,179	30,190	1	0,000***	2,673	1,882	3,795
Donekle za	0,807	0,178	20,640	1	0,000***	2,241	1,582	3,175
Donekle protiv	-0,043	0,187	0,052	1	0,820	0,958	0,664	1,382
Protiv	-0,220	0,222	0,986	1	0,321	0,802	0,519	1,240
Poljoprivreda je uzrok klimatskih promjena			14,417	4	0,006			

	procjena koef. (B)	st. pogreška	Waldov test	st. slobode	p-vrij.	procjena omjera izgleda - exp (B)	procjena 95% pouzdanog int. za exp (B)	
							niža	viša
Slažem se	0,310	0,133	5,407	1	0,020**	1,364	1,050	1,771
Djelomično se slažem	0,258	0,122	4,497	1	0,034**	1,295	1,020	1,644
Djelomično se ne slažem	0,153	0,119	1,642	1	0,200	1,165	0,922	1,472
Uopće se ne slažem	0,062	0,123	0,257	1	0,612	1,064	0,836	1,355
Poljoprivreda se treba boriti protiv klimatskih promjena			44,360	4	0,000			
Slažem se	-0,179	0,120	2,210	1	0,137	0,836	0,661	1,059
Djelomično se slažem	-0,081	0,113	0,519	1	0,471	0,922	0,739	1,150
Djelomično se ne slažem	-0,292	0,116	6,299	1	0,012**	0,747	0,594	0,938
Uopće se ne slažem	-0,585	0,130	20,212	1	0,000***	0,557	0,432	0,719
Poljoprivreda se već bori protiv klimatskih promjena			203,731	4	0,000			
Slažem se	0,043	0,103	0,177	1	0,674	1,044	0,854	1,277
Djelomično se slažem	-0,057	0,090	0,397	1	0,529	0,945	0,793	1,127
Djelomično se ne slažem	-0,547	0,092	35,658	1	0,000***	0,579	0,484	0,693
Uopće se ne slažem	-0,812	0,110	54,806	1	0,000***	0,444	0,358	0,550
Spreman sam platiti više za proizvod čijom se proizvodnjom ograničio ugljični otisak			40,882	4	0,000			
Slažem se	0,041	0,138	0,089	1	0,766	1,042	0,795	1,366
Djelomično se slažem	0,254	0,133	3,621	1	0,057*	1,289	0,992	1,674
Djelomično se ne slažem	0,039	0,134	0,085	1	0,771	1,040	0,800	1,353
Uopće se ne slažem	-0,118	0,136	0,748	1	0,387	0,889	0,680	1,161
Ekstremni vremenski uvjeti utječu na opskrbu i sigurnost hrane			15,851	4	0,003			
Slažem se								
Djelomično se slažem	0,037	0,179	0,042	1	0,837	1,038	0,731	1,473
Djelomično se ne slažem	-0,008	0,178	0,002	1	0,962	0,992	0,700	1,405
Uopće se ne slažem	-0,280	0,189	2,198	1	0,138	0,756	0,522	1,094
Potpuno se slažem	0,027	0,237	0,013	1	0,910	1,027	0,646	1,635
Prioriteti ZPP-a: životni standard za poljoprivrednike	0,057	0,043	1,806	1	0,179	1,059	0,974	1,151

	procjena koef. (B)	st. pogreška	Waldov test	st. slobode	p-vrij.	procjena omjera izgleda - exp (B)	procjena 95% pouzdanog int. za exp (B)	
							niža	viša
Prioriteti ZPP-a: rast/ otvaranje radnih mjesta u ruralnim područjima	0,110	0,043	6,461	1	0,011**	1,116	1,026	1,215
Prioriteti ZPP-a: razumne cijene hrane za potrošače	0,092	0,042	4,767	1	0,029**	1,097	1,010	1,192
Prioriteti ZPP-a: osiguranje opskrbom hranom u EU	0,247	0,043	33,081	1	0,000***	1,281	1,177	1,393
Prioriteti ZPP-a: održivi način proizvodnje hrane	0,024	0,043	0,328	1	0,567	1,025	0,943	1,114
Prioriteti ZPP-a: zaštita okoliša i borba protiv klimatskih promjena	0,066	0,045	2,144	1	0,143	1,068	0,978	1,167
Prioriteti ZPP-a: sigurna i zdrava visoko kvalitetna hrana	0,042	0,043	0,958	1	0,328	1,043	0,959	1,135
Odgovornost poljoprivrednika: zaštita okoliša i borba protiv klimatskih promjena	0,047	0,078	0,366	1	0,545	1,048	0,900	1,222
Odgovornost poljoprivrednika: rast/ otvaranje radnih mjesta u ruralnim područjima	0,254	0,080	10,183	1	0,001***	1,290	1,103	1,508
Odgovornost poljoprivrednika: osiguranje opskrbom hranom u EU	0,327	0,077	18,054	1	0,000***	1,387	1,193	1,613
Odgovornost poljoprivrednika: sigurna i zdrava visoko kvalitetna hrana	0,108	0,073	2,141	1	0,143	1,114	0,964	1,286
Odgovornost poljoprivrednika: raznolikost kvalitetnih proizvoda	0,160	0,077	4,350	1	0,037**	1,174	1,010	1,364
Odgovornost poljoprivrednika: dobrobit životinja iz uzgoja	0,005	0,075	0,005	1	0,942	1,006	0,868	1,165
Odgovornost poljoprivrednika: život na selu	0,190	0,079	5,828	1	0,016**	1,210	1,036	1,412
Svijest o logotipima: organski uzgoj	0,055	0,041	1,794	1	0,180	1,057	0,975	1,146
Svijest o logotipima: poštena trgovina	-0,156	0,043	13,020	1	0,000***	0,856	0,786	0,931
Svijest o logotipima: oznaka porijekla	0,024	0,071	0,111	1	0,739	1,024	0,891	1,176

	procjena koef. (B)	st. pogreška	Waldov test	st. slobode	p-vrij.	procjena omjera izgleda - exp (B)	procjena 95% pouzdanog int. za exp (B)	
							niža	viša
Svijest o logotipima: zemljopisna oznaka	0,008	0,061	0,019	1	0,891	1,008	0,895	1,135
Svijest o logotipima: tradicionalni specijalitet	0,152	0,068	5,031	1	0,025**	1,164	1,019	1,329
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: smanjenje broja poljoprivrednih gospodarstava	-0,215	0,050	18,260	1	0,000***	0,807	0,731	0,890
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: stagnirajući proizvodi i ovisnost o uvozu	-0,264	0,052	25,914	1	0,000***	0,768	0,694	0,850
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: ekstremne vremenske prilike i klimatske promjene	-0,068	0,049	1,972	1	0,160	0,934	0,849	1,027
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: nedostatak prirodnih resursa	-0,226	0,048	21,761	1	0,000***	0,798	0,726	0,877
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: zdravlje životinja	-0,046	0,051	0,823	1	0,364	0,955	0,865	1,055
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: zdravlje ljudi	-0,016	0,061	0,071	1	0,790	0,984	0,873	1,109
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: ekonomske krize i siromaštvo	-0,135	0,052	6,859	1	0,009***	0,873	0,789	0,967
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: geopolitički događaji	-0,193	0,053	13,268	1	0,000***	0,825	0,743	0,915
Najvažniji rizici za sigurnost hrane: tehnološki događaji	0,160	0,086	3,492	1	0,062*	1,173	0,992	1,388
Konstanta	-1,779	0,879	4,094	1	0,043	0,169		

Statistička signifikantnost (p-vrijednost): *** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Izvor: izrada autora

Tablica 5 prikazuje rezultate provedenog istraživanja. Teza s kojom se u ovom radu provjerava slaganje ispitanika je da *ZPP koristi svim građanima EU* (zavisna varijabla konstruiranog binarnog logističkog modela). Promatrajući socio-demografska obilježja, vjerojatnost slaganja ispitanika iz dobnih skupina od 35 do 64 godine s navedenom tezom statistički signifikantno je manja ($p < 0,042$) u odnosu na mišljenje ispitanika iz dobnje skupine 65 i više godina. Nadalje, vjerojatnost slaganja desno politički orijentiranih ispitanika s navedenom tezom je 1,183 puta veća ($p = 0,030$) nego politički neopredijeljenih ili ispitanika koji nisu voljni iskazati svoju političku opredijeljenost. U

zaposlenih je ispitanika vjerojatnost slaganja s navedenom tezom je 1,202 puta veća ($p = 0,000$) nego kod nezaposlenih. Prilikom analize odgovora ispitanika iz ruralnih područja ($p = 0,004$) i malih gradova ($p = 0,005$), vjerojatnost slaganja s postavljenom tezom manja je u usporedbi s ispitanicima iz velikih gradova i to za stanovnike ruralnih područja 0,867 puta, a stanovnike malih gradova za 0,872 puta. Vjerojatnost slaganja s postavljenom zavisnom tezom je 1,715 puta veća ($p = 0,000$) kod ispitanika koji smatraju kako je potpora ZPP-a dohotku poljoprivrednika preniska, a u odnosu na ispitanike koji smatraju kako je ona previsoka, dok je ista vjerojatnost slaganja s ispitivanom tezom onih ispitanika kod ispitanika koji smatraju kako je potpora ZPP-a dohotku poljoprivrednika dostatna 2,422 puta veća ($p = 0,000$) u odnosu na ispitanike koji smatraju kako je ona previsoka.

Sljedeća kategorija pitanja kao referentnu vrijednost je uzimala ispitanike koji nemaju jasno mišljenje o navedenom stavu ili ne mogu procijeniti svoje znanje. Rezultati istraživanja nalaze su u nastavku. Vjerojatnost slaganja sa zavisnom tezom je 0,453 puta manja ($p = 0,079$) kod ispitanika koji poljoprivredna i ruralna područja ne vide bitnima za EU, u usporedbi s ispitanicima bez jasnog mišljenja. Dodatno, vjerojatnost podržavanja zavisne teze je 2,522 puta veća ($p = 0,037$) kod ispitanika koji poljoprivredna i ruralna područja smatraju bitnima za EU, u usporedbi s ispitanicima bez jasnog mišljenja. 2,620 puta je veća vjerojatnost slaganja s ispitivanom tezom ($p = 0,033$) onih ispitanika koji su detaljno upoznati sa ZPP-ovim potporama poljoprivrednicima. Također, vjerojatnost slaganja sa zavisnom tezom 2,341 puta je veća ($p = 0,057$) kod ispitanika koji su upoznati sa ZPP-ovim potporama, no ne detaljno, a u usporedbi s ispitanicima koji u trenutku ispitivanja ne mogu procijeniti svoje znanje o ZPP-ovim potporama poljoprivrednicima. Vjerojatnost slaganja s ispitivanom tezom je 2,673 puta veća ($p = 0,000$) kod ispitanika koji se u potpunosti slažu s praksom plaćanja poljoprivrednicima za prakse ozelenjivanja i 2,241 puta veća ($p = 0,000$) kod ispitanika koji se donekle slažu s istom praksom, a u usporedbi s ispitanicima koji ne mogu ocijeniti svoje mišljenje o dodatnim plaćanjima. Vjerojatnost slaganja s navedenom tezom također je 1,364 puta veća ($p = 0,020$) kod ispitanika koji se u potpunosti slažu s izjavom da je poljoprivreda uzročnik klimatskih promjena i 1,295 puta veća ($p = 0,034$) kod ispitanika koji se donekle slažu s istom izjavom, a u usporedbi s ispitanicima koji ne mogu ocijeniti svoje mišljenje o poljoprivredi kao uzročniku klimatskih promjena. Ispitanici koji se u potpunosti ne slažu s izjavom kako se poljoprivreda treba boriti protiv klimatskih promjena 0,747 puta će manje vjerojatno ($p = 0,012$) podržati tezu koristi ZPP-a za sve građane EU-a, dok je kod ispitanika koji se donekle ne slažu s izjavom potrebe borbe poljoprivrednog sektora protiv klimatskih promjena 0,557 puta manja ($p = 0,000$), uspoređujući njihove stavove s ispitanicima koji ne mogu ocijeniti svoje mišljenje o istoj temi. Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 0,579 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji se u potpunosti ne slažu s izjavom kako se poljoprivreda već bori protiv klimatskih promjena i 0,444 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji se donekle ne slažu s istom, a u usporedbi s ispitanicima koji ne mogu ocijeniti svoje mišljenje o aktivnosti sektora poljoprivredi u borbi protiv klimatskih promjena. Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 1,289 puta veća ($p = 0,057$) kod ispitanika koji se djelomično slažu s izjavom kako su spremni platiti više za proizvode čijom se proizvodnjom ograničio ugljični otisak,

a u usporedbi s ispitanicima koji ne mogu ocijeniti svoje mišljenje o voljnosti dodatnih plaćanja.

Sljedeća kategorija pitanja nudila je odgovore slaganja ili neslaganja s danim izjavama. Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 1,116 puta veća ($p = 0,011$) kod ispitanika koji smatraju da je povećanja broja radnih mjesta u ruralnim područjima prioritet ZPP-a u odnosu na one koji to ne smatraju; 1,097 puta veća ($p = 0,029$) kod ispitanika koji kao prioritet ZPP vide osiguravanje hrane po razumnoj cijeni u odnosu na one suprotstavljena mišljenja te 1,281 puta veća ($p = 0,000$) kod ispitanika koji sigurnost opskrbe hranom smatraju prioritetom ponovno u odnosu na neistomišljenike.

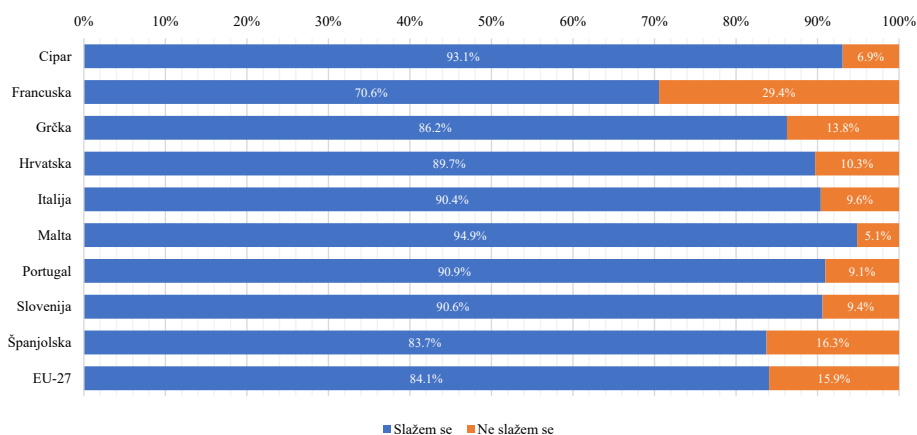
Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 1,290 puta veća ($p = 0,001$) kod ispitanika koji smatraju da je odgovornost poljoprivrednika rast i/ili otvaranje radnih mjesta u ruralnim područjima u odnosu na one koji to ne smatraju; 1,387 je puta veća ($p = 0,000$) kod ispitanika koji smatraju da je osiguranje opskrbe hranom u EU odgovornost poljoprivrednika u odnosu na ispitanike suprotnog uvjerenja; 1,174 puta veća ($p = 0,037$) kod ispitanika koji raznolikost kvalitetnih proizvoda smatraju odgovornošću poljoprivrednika u odnosu na ispitanike koji to ne misle te je 1,210 puta veća ($p = 0,016$) kod ispitanika koji smatraju da je život na selu odgovornost poljoprivrednika u odnosu na ispitanike suprotstavljenih uvjerenja.

Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 0,856 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji prepoznaju logotip poštene trgovine u odnosu na one koji ga ne prepoznaju te je 1,164 puta veća ($p = 0,025$) kod ispitanika koji prepoznaju logotip tradicionalnih specijaliteta u odnosu na one koji ga ne prepoznaju.

Ovisno o mišljenju ispitanika o rizicima za sigurnost hrane rezultati ispitivanja objašnjeni su u nastavku. Vjerojatnost slaganja s tezom kako ZPP koristi svim građanima je 0,807 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji smatraju da su najvažniji rizici za sigurnost hrane smanjenje broja poljoprivrednih gospodarstava u odnosu na ispitanike suprotnog mišljenja o postavljenom pitanju; 0,768 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji smatraju da su najvažniji rizici za sigurnost hrane stagnirajući proizvodi i ovisnost o uvozu u odnosu na ispitanike koji tako ne misle; 0,798 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji nedostatak prirodnih resursa smatraju najvećim rizikom za sigurnost hrane u odnosu na ispitanike koji isto ne vide točnim; 0,873 puta manja ($p = 0,009$) kod ispitanika koji ekonomske krize i siromaštvo smatraju najvažnijim rizicima za sigurnost hrane u odnosu na ispitanike suprotna mišljenja; 0,825 puta manja ($p = 0,000$) kod ispitanika koji geopolitičke događaje smatraju najvažnijim rizicima za sigurnost hrane, ponovno u odnosu na ispitanike suprotnog viđenja te 1,173 puta veća ($p = 0,062$) kod ispitanika koji tehnološke događaje smatraju najvažnijim rizicima za sigurnost hrane, a u odnosu na ispitanike koji takve događaje ne smatraju rizičnima.

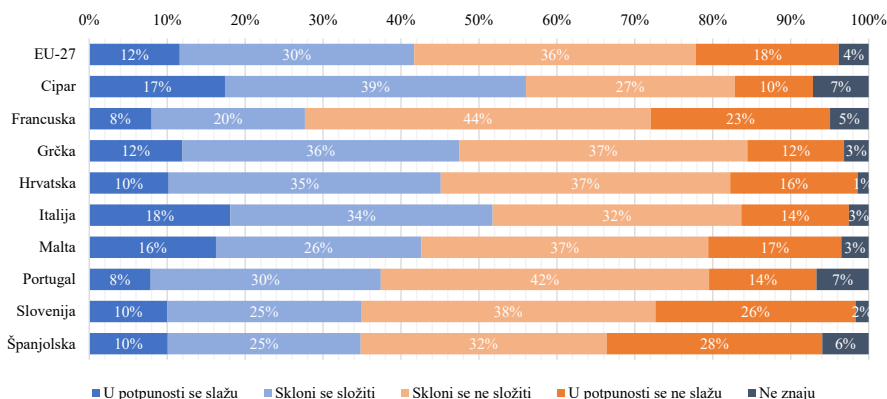
U nastavku istraživanja prikazani su stavovi građana odabranih Mediteranskih zemalja o ZPP i utjecaju poljoprivrede na klimatske promjene. Grafikonom 1. prikazani su stavovi ispitanika o tome koristi li ZPP svim građanima.

Grafikon 1. *Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) koristi svim europskim građanima, a ne samo poljoprivrednicima*

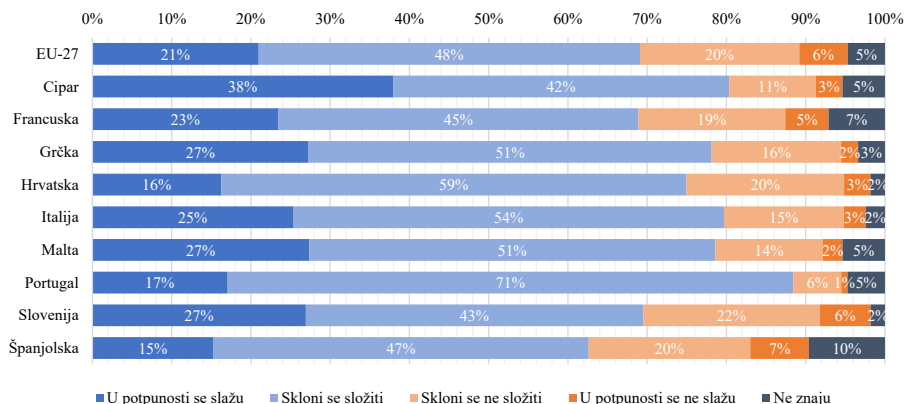

U svim promatranim državama većina stanovnika (>70,6%) smatra da ZPP koristi svima državama, dok je prosjek na razini EU da 84,1%. Stanovnici Mediteranskih država više su uvjereni u tezu da ZPP ima pozitivne učinke za sve građane EU u odnosu na prosjek EU, dok su ispitanici iz Francuske značajno ispod prosjeka EU. Navedeno ukazuje da stanovnici Francuske, prve EU zemlje prema razvijenosti poljoprivrede, ne smatraju da ZPP može više doprinijeti građanima. Stanovnici manjih i ekonomski slabijih država EU, među kojima je i Republika Hrvatska, koje nisu samodostatne u proizvodnji hrane te su ovisne o uvozu hrane, zadovoljniji su koristima ZPP za građane EU. Navedeni rezultati ukazuju na potrebu za većom prilagodnom ZPP interesima i specifičnostima svake države EU. Razlog može biti i veća vidljivost ZPP-a u manjim državama. Navedeni rezultati ukazuju na potrebu za prilagodnom ZPP interesima i specifičnostima kako pojedinih država, tako i pojedinih zainteresiranih skupina.

Grafikon 2. *Poljoprivreda je jedan od glavnih uzroka klimatskih promjena*

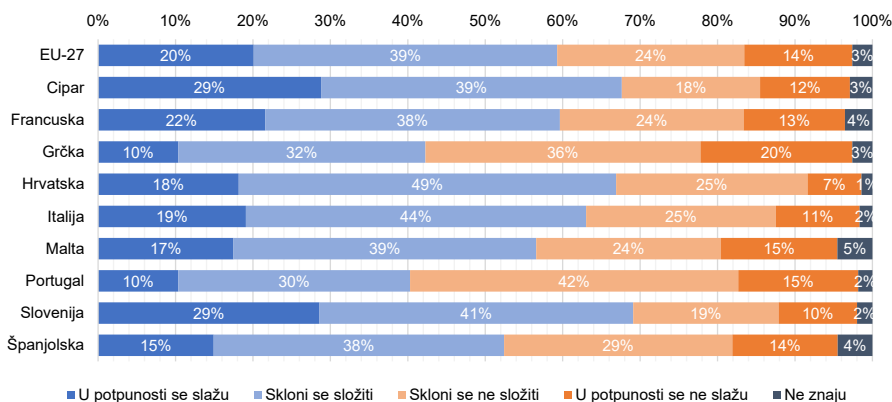

Grafikon 3. Poljoprivrednici u EU-u moraju promijeniti način na koji rade kako bi se borili protiv klimatskih promjena, čak i ako to znači da će poljoprivreda u EU-u biti manje konkurentna

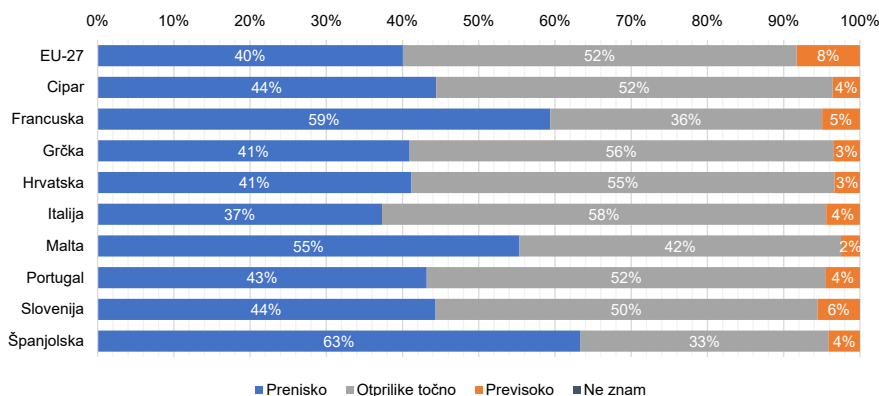
Građani klimatske promjene i utjecaj poljoprivrede na iste promatraju u različitom spektru, te su i odgovori disperzirani od potpunog slaganja do potpunog neslaganja u sličnim postocima. Postotak ne potpuno odlučnih ispitanika sugerira da veliki broj građana/ispitanika nema jasan stav, a vjerojatno niti raspolaže s dovoljno informacija, o uzrocima i načinima borbe protiv klimatskih promjena. Istraživanja dokazuje (Peēr i sur., 2019) da države zapadne i sjeverne Europe više pažnje usmjeravaju na borbu protiv klimatskih promjena te su spremnije podržati mjere protiv klimatskih promjena u odnosu na zemlje srednje i istočne Europe, gdje je fokus ekonomski rast i zapošljavanje. S obzirom da rezultati u Grafikonu 2 i Grafikonu 3 odstupaju od navedenih zaključka, s obzirom na usporedbu mišljenja građana Mediteranskih zemalja u odnosu na prosjek EU, potrebno je ovo pitanje daljnje istražiti. Jedan od razloga odstupanja rezultata može biti i u činjenici da se poljoprivredne politike donose na političkoj razini, te da ne moraju u potpunosti reflektirati mišljenje građana. Od analiziranih Mediteranskih zemalja, građani Republike Hrvatske najmanje su skloni, na mišljenja vezana za poljoprivredu i klimatskih promjena, dati jasan odgovor. Neki od razloga mogu biti nedostatak informacija i edukacije, radi čega tema utjecaja poljoprivrede na klimatske promjene građanima nije razumljiva. Također, u Hrvatskoj poljoprivredi prevladavaju mala obiteljska poduzeća za koja građani vjerojatno smatraju da imaju minimalan utjecaj na okoliš u odnosu na velika industrijska postrojenja kojih je u Hrvatskoj mali broj.

Grafikon 4. *Spremní ste platiti 10% više za poljoprivredne proizvode koji su proizvedeni na način koji ograničava njihov ugljični otisak*

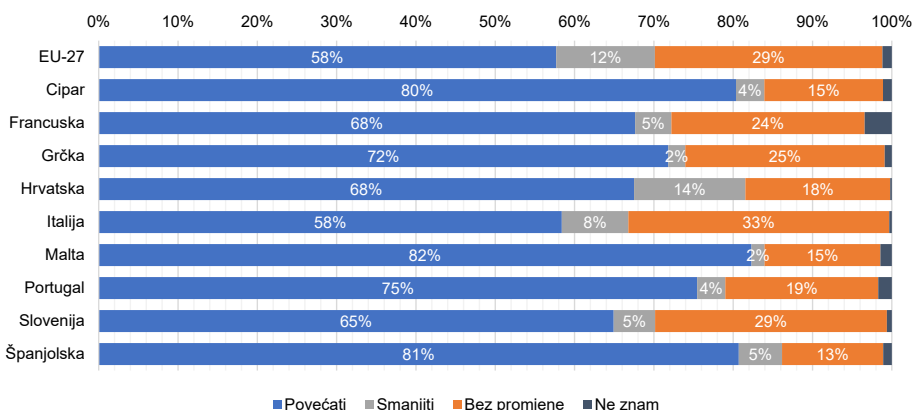

Podaci prikazani u Grafikonu 4 sugeriraju da građani nisu dovoljno upoznati s problemom ugljičnog otiska te da generalno nisu spremni platiti više kako bi sudjelovali u rješavanju problema ugljičnog otiska.

Grafikon 5. *EU daje financijsku potporu poljoprivrednicima kako bi stabilizirao njihove prihode. Ova pomoć predstavlja oko 1% ukupnih javnih rashoda 27 država članica EU i oko 30% ukupnog proračuna EU. Mislite li da je ta potpora preniska, otprilike u pravu ili previsoka?*

Grafikon 6. Biste li tijekom sljedećih 10 godina željeli vidjeti povećanje, smanjenje ili nikakvu promjenu financijske potpore EU poljoprivrednicima?

Premda građani EU ne mogu dati potvrđan stav oko spremnosti plaćanja veće cijene za proizvod koji će utjecati na smanjenje klimatskih promjena, podržavaju izdvajanja za ZPP, ili čak smatraju da se financijska potpora poljoprivrednicima treba povećati. Suprotno očekivanjima autorice, građani Republike Hrvatske su ispod prosjeka analiziranih Mediteranskih zemalja za povećanje potpora poljoprivrednicima. Kao mogući razlog može se izdvojiti nepovjerenje građana Hrvatske u učinkovitost potpora radi mnogobrojnih afera koje su se u Hrvatskoj dešavale. Dio građana vjerojatno smatra da potpore ne dolaze do onih kojima su namijenjene (malim obiteljskim gospodarstvima), već da se troše neučinkovito.

5. Diskusija i zaključak

Premda većina stanovnika EU smatra da ZPP ima korist za sve građane EU (Mata, 2024), ovim istraživanjem detaljnije su analizirani odgovori ispitanika iz svih država članica EU s ciljem dobivanja jasnijeg uvida u njihove stavove o ZPP-u, ovisno o njihovom spolu, političkoj orijentaciji, zajednici u kojoj žive, mišljenju o važnosti ZPP-a i ruralnih područja, budžetu ZPP-a, stavovima o ulozi poljoprivrede u borbi protiv klimatskih promjena, prioritetima ZPP-a, odgovornosti poljoprivrednika i mišljenju o najvažnijim rizicima za sigurnost hrane.

Rezultati provedenog istraživanja u skladu su s istraživanjima koja pokazuju da su mladi i stariji stanovnici najslabije upoznati s ciljevima ZPP-om. Prema rezultatima, mladi ispitanici (do 35 godina) te ispitanici iznad 65 godina više vjeruju u dobrobit ZPP-a za sve građane EU, a ne samo za poljoprivrednike, u usporedbi sa stanovnicima u rasponu od 35 do 64 godine života. Navedeno može ukazivati na to da stanovnici koji imaju više informacija o ZPP (stanovnici u rasponu od 35 do 64 godina) manje vjeruju u njezinu

dobrobit za sve građane, a također rezultati mogu sugerirati da su mlađi stanovnici, koji su ekološki osvješteniji, podržavaju mjere ZPP koje su usmjerene na borbu protiv klimatskih promjena i brigu o okolišu. Generacija srednje dobi je često usredotočena na financijske i egzistencijalne probleme i pritiske te mogu percipirati ZPP kao politiku koja oduzima veliki dio proračuna EU, a ne utječe direktno na poboljšanje kvalitete njihovog života. Potrebno je provesti daljnja istraživanja kako bi se interpretirali dobiveni rezultati.

Rezultati koji ukazuju na to da se desno politički orijentirani ispitanici više slažu s tezom da je ZPP dobra za sve građane EU nego neopredijeljeni ili oni koji ne žele iskazati svoje političko opredjeljenje je u skladu s istraživanjima prema kojima desno orijentirane stranke često podržavaju ZPP radi njezine uloge u osiguranju subvencija za poljoprivrednike i razvoju ruralnih krajeva. Stoga ispitanici koji su desno politički orijentirani pokazuju veću svijest o ZPP (Mata, 2024). Istodobno, pripadnici političke desnice u Europi su kritični prema pretjeranoj regulaciji, pogotovo regulaciji koja dolazi s europske razine i umanjuje suverenizam zemalja članica. To predstavlja svojevrsni paradoks jer regulacija koju desni glasači ne podržavaju kroz ZPP donosi poticaje koje podržavaju.

Vjerojatnost slaganja zaposlenih ispitanika s tezom da ZPP koristi svim građanima EU, a ne samo poljoprivrednicima, je veća nego nezaposlenih ispitanika. S obzirom na mnoge radove koji su dokazali utjecaj ZPP-a na povećanje zapošljavanja i na otvaranje radnih mjesta u ruralnim područjima (Lillements, 2022), rezultati ukazuju na to da su zaposleni ispitanici više svjesni važnosti ZPP za zapošljavanje te benefita za razvoj ruralnih područja.

Stanovnici ruralnih područja ili manjih gradova znatno se manje slažu s navedenom tezom o općoj koristi ZPP-a svim građanima EU-a, u odnosu na ispitanike iz većih gradova. Dosadašnja istraživanjima su dokazala da su građani iz manjih sredina više skeptični prema ZPP-u radi uvjerenja da je ZPP korisnija za urbano stanovništvo (potrošače) i velike kompanije te da nije prilagođena specifičnim potrebama malih poljoprivrednika (Simonaityte i Ribašauskiene, 2021; Mata, 2024), što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja i navodi na zaključak da stanovnici ruralnih i manjih urbanih cjelina, a koji su očekivano više ovisni o poljoprivredi, dohotke iz poljoprivrede i dohotke koji proizlaze iz aktivnosti ZPP-a smatraju nedovoljnim.

Ispitanici koji smatraju ruralna područja bitnima za EU, oni koji podržavaju visinu sredstva namijenjena za poljoprivrednike te oni koji se slažu s tvrdnjama da poljoprivreda uzrokuje klimatske promjene i da se poljoprivreda već bori ili mora boriti protiv klimatskih promjena, više se slažu s tezom da ZPP koristi svim građanima EU od onih ispitanika koji su suprotstavljeni u mišljenjima o prethodno spomenutim tezama. Isti je zaključak moguće izvesti i kod ispitanika koji su spremni platiti više za proizvode čijom se proizvodnjom ograničava ugljični otisak, u odnosu na one koji nisu voljni izdvojiti više za takve proizvode. S obzirom da je ZPP kroz vrijeme mijenjala svoj fokus koji je sada usmjeren na šira društvena pitanja, među kojima je i briga za okoliš i borba protiv klimatskih promjena (Erjavec i Lovec, 2017), rezultati ukazuju da ispitanici koji uviđaju

ulogu poljoprivrede u klimatskim promjenama te su ekološki osviješteni, vide i njezinu pozitivnu ulogu za sve građane EU.

Ispitanici koji smatraju da su prioriteti ZPP otvaranje radnih mjesta u ruralnim područjima, omogućavanje hrane po razumnim cijenama ili sigurna opskrba hranom također smatraju i da je ZPP korisna svim građanima EU. Dakle, ispitanici koji podržavaju ulogu ZPP u razvoju ruralnih područja i prehrani stanovnika EU, ujedno i vide njezinu ulogu za sve stanovnike, a ne samo poljoprivrednike. Poremećaji na tržištu i u opskrbnim lancima koji su se na globalnoj razini događali od siječnja 2020. do kraja 2022. godine dijelom su osvijestili građane o potrebi razvoja robusnije industrije proizvodnje hrane i skraćivanja opskrbnih lanaca za sve životno važne proizvode, a pogotovo u proizvodnji hrane. Poljoprivreda u EU može povećati razinu održivosti i proizvesti dovoljno hrane, ali cijena takve proizvodnje viša je od danas uobičajenih cijena.

Rezultati provedenog istraživanja bitni su za kreatore ZPP-a kako bi kroz buduće reforme ZPP-a donijeli mjere koje su prilagođene pojedinim državama članicama ovisno o njihovim specifičnostima, ekonomskom razvoju i strateškim ciljevima. Mišljenje građana o ZPP bitno je radi toga što politike koje se provode u skladu s interesima stanovništva imaju veću podršku, uspješnije se implementiraju te su dugoročno održivije. Donošenje mjera i politike koje nisu usklađene s interesima i mišljenjem građana mogu dovesti do gubitka podrške donosiocima odluka te to gubitka povjerenja u institucije EU. Istraživanje ima i određenja ograničenja. ZPP i njezino korištenje djelomično ovisi i o internim politikama država članica što se odražava i na odgovore ispitanike, a u navedenom istraživanju nije uzeto u obzir. Također, mišljenja stanovnika odabranih mediteranskih zemalja o ZPP potrebno je usporediti sa stanovnicima ostalih zemalja EU kako bi se rezultati mogli jasnije interpretirati. Buduća istraživanja mogu uključivati detaljniju razradu podataka te uključivati sve zemlje EU kako bi rezultati bili jasniji i relevantniji.

Zahvala

Ovaj rad financiralo je Sveučilište u Rijeci projektom uniri-iskusni-drustv-23-295 i projektom iz projektne linije ZIP UNIRI za projekt ZIP-UNIRI-2023-4.

Literatura

- Andreyeva, T., Long, M.W., Brownell, K.D. (2010). The Impact of Food Prices on Consumption: A Systematic Review of Research on the Price Elasticity of Demand for Food. *American Journal of Public Health*, 100: 216-222. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.151415>.
- Chen, Y., Wan, J., Wang, C. (2015). Agricultural subsidy with capacity constraints and demand elasticity. *Agricultural Economics*, 61 (1): 39–49. <https://doi.org/10.17221/60/2014-AGRICECON>.
- Clifton, J., Diaz-Fuentes, D. (2010). Evaluating EU policies on public services: a citizens' perspective. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 81 (2): 281-311. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2010.00412.x>.
- Daugbjerg, C., Swinbank, A. (2015). Three Decades of Policy Layering and Politically Sustainable Reform in the European Union's Agricultural Policy. *Governance*, 29 (2): 265–280. <https://doi.org/10.1111/gove.12171>.
- Erjavec, E., Lovec, M. (2017). Research of European Union's Common Agricultural Policy: disciplinary boundaries and beyond. *European Review of Agricultural Economics*, 44 (4): 732–754. <https://doi.org/10.1093/erae/jbx008>.
- Eurostat (2024). Performance of the agricultural sector. Preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Performance_of_the_agricultural_sector, pristupljeno: 2. 7. 2024.
- European Commission (2023). Eurobarometer 97.1 (2022). GESIS, Cologne. ZA7886 Data file Version 2.0.0, preuzeto s <https://doi.org/10.4232/1.14101>.
- European Data (2023). Special Eurobarometer SP520: Europeans, Agriculture and the CAP. Preuzeto s http://data.europa.eu/88u/dataset/S2665_97_1_SP520_ENG.
- European Commission, The common agricultural policy: 2023-27. Preuzeto s https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en, pristupljeno: 17. 8. 2024.
- European Union, Common agricultural policy. Preuzeto s <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/common-agricultural-policy-cap.html>, pristupljeno: 3. 9. 2024.
- Femenia, F. (2019). A Meta-Analysis of the Price and Income Elasticities of Food Demand. *German Journal of Agricultural Economics*, 68 (2). <https://doi.org/10.22004/ag.econ.319809>.
- Hall, C., McVittie, A., Moran, D. (2004). What does the public want from agriculture and

the countryside? A review of evidence and methods. *Journal of Rural Studies*, 20 (2): 211-225. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2003.08.004>.

Hart, K., Baldock, D., Bas-Defossez, F., Meredith, S., Mottershead, D. (2019). The eco-scheme proposal for the CAP post 2020: a more effective incentive for environmental enhancement or a largely empty box? 172nd EAAE Seminar, May 28-29, 2019, Brussels, Belgium, European Association of Agricultural Economists. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.289727>.

Haverland M., de Ruiter M., Van de Walle S. (2018). Agenda-setting by the European Commission. Seeking public opinion? *Journal of European Public Policy*, 25: 327-345. <https://doi.org/10.1080/13501763.2016.1249014>.

Heyl, K., Döring, T., Garske, B., Stubenrauch, J., Ekardt, F. (2021). The Common Agricultural Policy beyond 2020: a critical review in light of global environmental goals. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 30 (1): 95-106. <https://doi.org/10.1111/reel.12351>.

Lillements, J., Ferto, I., Viira, A. (2022). The socioeconomic impacts of the CAP: Systematic literature review. *Land Use Policy*, 114: 105968. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105968>.

Lovec, M., Rac, I., Erjavec, E. (2024). External shocks, policy spillovers, and veto players: (post)exceptionalist common agricultural policy and the case of the 2023-2027 reform. *Journal of European Integration*, 46 (4): 433-453. <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2300366>.

Mata, F., Dos-Santos, M. (2024). European Citizens' Evaluation of the Common Agricultural Policy. Sustainability, 16 (10): 3970. <https://doi.org/10.3390/su16103970>.

Michael J. R., Wolfram S. (2013). Identifying supply and demand elasticities of agricultural commodities: implications for the US ethanol mandate. *American Economic Review*, 103: 2265-2295.

Peër, G., Zinngrebe, Y., Moreira, F., Sirami, C i sur. (2019). A Greener Path for the EU Common Agricultural Policy. *Science*, 365 (6452): 449-451. <https://doi.org/10.1126/science.aax3146>.

Rac, I., Erjavec, K., Erjavec, E. (2020). Does the proposed CAP reform allow for a paradigm shift towards a greener policy? *Spanish Journal of Agricultural Research*, 18 (3). <https://doi.org/10.5424/sjar/2020183-16447>.

Ricart, S., Olcina, J., Rico, A. M. (2019). Evaluating Public Attitudes and Farmers' Beliefs towards Climate Change Adaptation: Awareness, Perception, and Populism at European Level. *Land*, 8 (1). <https://doi.org/10.3390/land8010004>.

Rodriguez, M., Camacho, A. (2023). The importance of agriculture and rural areas for the future in the European Union: An exploration of public opinion. *Agricultural Economics – Czech*, 69 (10): 394-403. <https://doi.org/10.17221/115/2023-AGRICECON>

Salazar-Ordóñez, M., Rodríguez-Entrena, M., Sayadi, S. (2013). Agricultural Sustainability from a Societal View: An Analysis of Southern Spanish Citizens. *Journal of Agriculture and Environmental Ethics*, 26: 473-490. <https://doi.org/10.1007/s10806-011-9371-x>.

Simonaityte, V., Ribašauskiene, E. (2021). Rural Paradigm Shift and New Social Movements in the European Union. *Rural Economic Developments and Social Movements*: 117-158.

Zawojńska, A. (2017). The pros and cons of the EU Common Agricultural Policy. *Proceedings of the 8th International Scientific Conference Rural Development 2017*. <https://doi.org/10.15544/RD.2017.158>.

Prilozi

Tablica A1. Kodiranje varijabli u modelu

		Frekvencija	Kodiranje parametara				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Dobna skupina	15 – 24	1940	1	0	0	0	0
	25 – 34	2892	0	1	0	0	0
	35 – 44	3797	0	0	1	0	0
	45 – 54	4196	0	0	0	1	0
	55 – 64	4309	0	0	0	0	1
	65+	6602	0	0	0	0	0
Plaćanje poljoprivrednicima za prakse ozelenjivanja	Za	12071	1	0	0	0	
	Donekle za	9951	0	1	0	0	
	Donekle protiv	1237	0	0	1	0	
	Protiv	290	0	0	0	1	
	Ne znam	187	0	0	0	0	
Poljoprivreda je uzrok klimatskih promjena	Slažem se	2756	1	0	0	0	
	Djelomično se slažem	7138	0	1	0	0	
	Djelomično se ne slažem	8585	0	0	1	0	
	Uopće se ne slažem	4348	0	0	0	1	
	Ne znam	909	0	0	0	0	
Poljoprivreda se treba boriti protiv klimatskih promjena	Slažem se	4981	1	0	0	0	
	Djelomično se slažem	11418	0	1	0	0	
	Djelomično se ne slažem	4773	0	0	1	0	
	Uopće se ne slažem	1449	0	0	0	1	
	Ne znam	1115	0	0	0	0	
Poljoprivreda se već bori protiv klimatskih promjena	Slažem se	3499	1	0	0	0	
	Djelomično se slažem	10887	0	1	0	0	
	Djelomično se ne slažem	6240	0	0	1	0	
	Uopće se ne slažem	1208	0	0	0	1	
	Ne znam	1902	0	0	0	0	

		Frekvencija	Kodiranje parametara				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Spreman sam platiti više za proizvod čijom se proizvodnjom ograničio ugljični otisak	Slažem se	4769	1	0	0	0	
	Djelomično se slažem	9305	0	1	0	0	
	Djelomično se ne slažem	5734	0	0	1	0	
	Uopće se ne slažem	3312	0	0	0	1	
	Ne znam	616	0	0	0	0	
Ekstremni vremenski uvjeti utječu na opskrbu i sigurnost hrane	Slažem se	11805	1	0	0	0	
	Djelomično se slažem	10050	0	1	0	0	
	Djelomično se ne slažem	1326	0	0	1	0	
	Uopće se ne slažem	238	0	0	0	1	
	Ne znam	317	0	0	0	0	
EU proračun za poljoprivredu - preferencije	Potrebno je povećati	13691	1	0	0		
	Potrebno je smanjiti	2953	0	1	0		
	Nije potrebna promjena	6813	0	0	1		
	Ne znam	279	0	0	0		
ZPP – ispitanik je čuo za potpore poljoprivrednicima	Da, i upoznat sam s detaljima	2591	1	0	0		
	Da, ali nisam upoznat s detaljima	16045	0	1	0		
	Ne, nikada nisam čuo/čitao o ZPP	5071	0	0	1		
	Ne znam	29	0	0	0		
Politička orijentacija	Lijevo	6473	1	0	0		
	Centar	9160	0	1	0		
	Desno	5866	0	0	1		
	Ne želim se izjasniti/Ne znam	2237	0	0	0		
Rod	Muški	11319	1	0			
	Ženski	12399	0	1			
	Ništa od navedenog/Nebinarni	18	0	0			
Zanimanje	Samozaposlen	1702	1	0			
	Zaposlen	11481	0	1			
	Nezaposlen	10553	0	0			

		Frekvencija	Kodiranje parametara				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Vrsta zajednice	Ruralno područje / Selo	7829	1	0			
	Mali / Srednji grad	8665	0	1			
	Veliki grad	7242	0	0			
Značaj poljoprivrednih / ruralnih područja za EU	Nisu bitna za EU	956	1	0			
	Bitna su za EU	22754	0	1			
	Ne znam	26	0	0			
ZPP potpora dohotku poljoprivrednika	Preniska	9504	1	0			
	Dostatna	12259	0	1			
	Previsoka	1973	0	0			

Tablica A2. Omnibus testovi koeficijentata modela

		hi-kvadrat	stupnjevi slobode	signifikantnost
Korak 1	Korak	3096,339	76	0,000
	Blok	3096,339	76	0,000
	Model	3096,339	76	0,000

Tablica A3. Contingency Table for Hosmer and Lemeshow Test

		ZPP KORISTI SVIM GRAĐANIMA EU- ODOBRENJE = Ne		ZPP KORISTI SVIM GRAĐANIMA EU- ODOBRENJE = Da		Ukupno
		Promatrano	Očekivano	Promatrano	Očekivano	
Korak 1	1	1263	1266,101	1111	1107,899	2374
	2	632	603,048	1742	1770,952	2374
	3	430	418,971	1944	1955,029	2374
	4	361	333,669	2013	2040,331	2374
	5	286	280,789	2088	2093,211	2374
	6	218	241,219	2156	2132,781	2374
	7	190	208,536	2184	2165,464	2374
	8	153	177,632	2221	2196,368	2374
	9	150	147,044	2224	2226,956	2374
	10	100	105,989	2270	2264,011	2370

BENEFITS OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY FOR RESIDENTS OF THE EUROPEAN UNION AND SELECTED MEDITERRANEAN COUNTRIES

Jana KATUNAR

University of Rijeka, Faculty of Business and Economics, Ivana Filipovića 4, Rijeka, Croatia
jana.katunar@efri.uniri.hr

Abstract

Food production and safety is a strategic issue for every country. All member states of the European Union are part of the Common Agricultural Policy (CAP) with the aim of sustainable management of natural resources, providing residents with a stable supply of food at acceptable prices, and providing farmers with income and development of rural areas. ZPP was not created only for farmers, but for all residents of the European Union. From its establishment in 1962 until today, the ZPP has undergone six major reforms with the aim of adapting to the new challenges that the European Union is facing. While the reform from 2013, which related to the period 2014-2020, was aimed at a more comprehensive and integrated approach, the reform that determined the CAP for the period 2023-2027 is aimed at a better position of farmers in the food chain, increasing competitiveness and fair income, environmental protection and climate change, development of rural areas, food quality, and stimulation of knowledge and innovation. The development of rural areas, as one of the objectives of the CAP, is important for Eastern Croatia due to the challenges it faces in the context of the need for technological innovation and development, increasing the income and negotiating positions of farmers, and increasing the competitiveness of farmers. Given that the effects of the CAP reform are visible only after several years, this paper aims to investigate and analyse the opinion of the residents of the Republic of Croatia and selected EU member states about the benefits of the CAP for farmers and residents. The research was conducted on the basis of data from the special Eurobarometer SP520 (European Data, 2023) and Eurobarometer 97.1 (European Commission, 2023) on a total sample of 26,511 respondents. As part of the research, the author focuses on the Mediterranean countries, as they have similar problems and interests. In this paper, a logistic regression model was used to model the impact of the CAP on the inhabitants and farmers of the Republic of Croatia and selected Mediterranean countries. The results of the conducted analysis can serve as a basis for better policy decision making with the aim of revitalizing and further developing agriculture in Slavonia and Baranja, which was also recognized by the responses of Croatian respondents as a basis for creating jobs and stopping emigration.

Keywords: Common agricultural policy (CAP), benefit for the inhabitant, development of rural areas, logistic regression model

Key message of the paper: Increasing the competitiveness of farmers, a fairer distribution of income and the application of technological innovations are key to the survival of agriculture. CAP programs are one of the most important tools to promote the above, and their use depends on the willingness of users to accept CAP.